

Культура II

09-27-2025

Тиждень #7

Лекція #14:

Сучасна українська графіка
(початок -)

Завдання (з книжки *Українська Культура II*):

Прочитати:

Лекція #18:

Друк та видавництво книжок
ст. 90 – 93.

Виконати:

Виконати:

Написати відповіді на питання 1-10 на ст. 92-93 в книжці
Українська Культура II.

ДРУК ТА ВИДАВНИЦТВО КНИГ

ПОЧАТКИ ДРУКАРСТВА В УКРАЇНІ

Друкування книжок почалося у 1440-их роках у Німеччині. Перші книжки, написані слов'янським кириличним письмом, видрукував у 1491 р. німецький друкар Швайпольт Фіоль у місті Кракові (Польща), де тоді жило багато українців. Але вкортці римо-католицька інквізиція заборонила видавати книжки слов'янським письмом.

*Л. Тарасевич, Нестор Літописець.
Мідьорит, 1702.*

Першу в Україні книгу — **Апостол**, надрукував у Львові в 1574 р. друкар Іван Федорович. Федорович був втікачем з Москви, звідки його вигнали за "диявольське діло". Потім Федорович пішов на службу до князя Константина Острозького і там видрукував відому **Острозьку Біблію**. Друкарні в ті часи були важливими культурно-освітніми установами. Ними керували високо-освічені люди. У XVII-XVIII ст. найбільшою друкарнею в Україні була друкарня при Печерській Лаврі у Києві. Її видання відзначалися добрим технічним виконанням, тому високо цінилися й ширилися по всіх слов'янських землях. Другим важливим видавничим центром у XVIII ст. була Почаївська Лавра на Волині.

Українське друкарство не мало можливостей розвиватися вільно, бо йому постійно ставили перешкоди всякі окупанти. Найбільше перешкоджав царсько-російський уряд. Коли тільки українську православну церкву підпорядковано у 1686 р. московському патріярхові, встановлено цензуру книг, виданих в Україні. У 1720 р. Цар Петро I видав указ (декрет) друкувати книги тільки за московськими нормами. Циркуляр (директива) міністра Валуєва з 1863 р. забороняв друкувати шкільні підручники і наукові твори українською мовою, а Емський указ з 1876 р. забороняв видавати що-небудь ори-

Апостол. Перша книга надрукована в Україні, 1574 р.

гінальні твори й переклади) українською мовою. Постійно шкодила цензура в Петербурзі, куди треба було пересилати рукописи, щоб отримати дозвіл на друк. Там вони роками лежали і кінець-кінцем або не бачили світу або виходили з багатьма змінами.

У Галичині, що з кінця XVIII ст. перебувала в складі австрійської імперії, не було урядових заборон українського друку. Але впродовж майже пів століття галицькі українці мусіли переборювати труднощі, створені впливовими польськими урядовцями, які старалися спинити розвиток українського життя. Після Емського указу головним українським видавничим центром був Львів.

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКИХ ВИДАВНИЦТВ у ХХ ст.

В часі української державности 1917-21 рр. появилось багато українських видавництв, які видали велике число книжок, часто в кількості тисяч примірників. Коли більшовики окупували Україну вони закрили всі приватні видавництва, і відтоді тільки держава мала право будь-що видавати. Зaproваджено строгу цензуру, яка забороняла згадувати цілий ряд тем, імен і подій. Велика частина видань були пропагандивного характеру.

В часі т.зв. "українізації" 1920-их років значно зросло число виданих українською мовою книжок: літературні твори, наукові книжки, підручники, словники і т.д. Цей процес припинено в 1933 р. і відразу був великий спад в числі українських книжок.

У Західній Україні, в період 1920-их та 30-их роках під Польшею, діяли приватні видавці та видавництва організацій "Провісти", "Рідної Школи", Наукового Товариства ім. Шевченка (НТШ) і т. д.

Від 1930-их років уся видавнича справа в советській Україні була підпорядкована адміністративним органам в Москві, що дбали не так про справжній розвиток української книжки, як про створення враження такого розвит-

ку (тільки час від часу появлялись дійсно вартісні книжки). Щоправда, функціонувала досить широка мережа видавництв, що спеціалізувались у певних ділянках: "Дніпро" і "Радянський Письменник" видавали літературні твори, "Молодь" та "Веселка" — книжки для дітей і юнацтва, "Радянська Школа" — шкільні підручники, "Наукова Думка" — наукові твори, "Мистецтво" — книжки на мистецькі теми, "Музична Україна" — музичну творчість, "Техніка" — книжки на технічні теми, "Здоров'я" — книжки на тему медицини і здоров'я, "Політвидав України" — політична пропаганда і т. д.

Щойно після проголошення незалежності у 1991 р. постали приватні, незалежні видавництва. Відтоді появилася багато цінних книжок, чимало з них на високому технічному рівні — з кольоровими ілюстраціями, на добром папері тощо. Але в більшості вони виходять дуже малим тиражем. На перешкоді розвитку української книжки стоять відсутність державної підтримки української книги і політика оподаткування українських книжок, що знижує спроможність української книжки конкурувати з набагато дешевшою книжкою з Росії.

У діяспорі видавничу діяльність провадять або провадили приватні особи та різні наукові, політичні, релігійні, молодечі і т. д. організації. Українська діяспора спромоглася видати подивугідне число книжок, що його за той період не дорівняє мабуть жодна інша етнічна діяспора.

Пояснення слів

видавництво — publishing house
кириличне письмо — Cyrillic script
мережа — network
примірник — copy

ділянка — field
конкурувати — to compete
оподаткування — taxation
установа — institution

Завдання

1. Коли взагалі почали друкувати книжки? Хто і де почав вперше друкувати книжки?
2. Хто був першим друкарем в Україні? Звідки він походив і як опинився він в Україні?
3. Де і коли появилася перша надрукована в Україні книга?
4. Де в Україні були центри друкарства в XVI-XVII століттях?
5. Чому книги, друковані в XVI-XVIII століттях, часто ціняться не тільки як історичні пам'ятки, але й як твори мистецтва?
6. Чому українське друкарство не могло розвинуватися вільно у нових часах?
7. Де друкувалися книжки після заборони друку українською мовою? Яке місто стало тоді головним видавничим центром?
8. Які обмеження у видавництві книжок існували за часів большевицької окупації України?

9. Нижче є подані роки, в яких були винесені розпорядження (декрети) про обмеження друку українських книжок в царській російській імперії. Опишіть обмеження за кожним роком, що є тут поданий.

- а) 1686 р. б) 1720 р. в) 1863 р. г) 1876 р.

10. Чому, ви думаєте, царська російська влада створювала такі суворі обмеження на видавництво українських книжок?

Вправа

Вказівка: У цій вправі ви маєте завдання зробити бібліографічну нотатку для трьох родів джерел — книжки, розділу в енциклопедії та статті в журналі. Нижче є подані зразки для таких бібліографічних нотаток.

КНИЖКА:

Прізвище автора, ім'я. Заголовок книжки. Місто, в якому книжка видана: назва видавництва, рік видання.

Приклад:

Шевченко, Тарас. *Кобзар*. Вінніпег, Канада: Клуб Приятелів української книжки, 1960.

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНА ДОВІДКА:

Енциклопедія Українознавства, загальна частина, том 3, розділ "Видавництва", ст. 972-981. Мюнхен: Наукове Товариство ім. Шевченка, 1949.

СТАТТЯ В ЖУРНАЛІ:

Братко-Кутинський, О. "Національні Інсигнії", *Пам'ятки України*, XXVI, 1-2, 1994, ст. 11-14.

1. Книжка:
2. Енциклопедична довідка:
3. Стаття з журналу: